

М.М. Малащук,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
наук. керівник – канд. пед. наук, ст. викладач О.А.Шикирінська

ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Виховання у молодого покоління почуття національної гідності, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу. У Державних національних програмах «Освіта» («Україна ХХІ століття»), «Діти України», «Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності», Законах України «Про дошкільну освіту», Національній доктрині розвитку освіти України як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника [1].

Плекання національної свідомості й самосвідомості, прищеплення моральних ідеалів та ціннісних орієнтирів починається з раннього дитинства, з перших років життя дитини. Суверенній Україні потрібні громадяни, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію, налаштовані патріотично й водночас толерантно, з повагою ставляться до інших людей, їхніх національних культур, держав. Зростити і виховати таку генерацію українців, духовно багатих особистостей можна за умови розвитку національної освіти, у якій би система виховання, навчання і розвитку ґрунтувалася на передових ідеях вітчизняної і зарубіжної філософії, засадах української етнопедагогіки, прогресивній науково-педагогічній думці і яка б органічно синтезувала суспільні освітні впливи та родинне виховання.

На превеликий жаль, значна частина сучасних сімей далека від національних традицій української родини з її сімейними традиціями, нормами поведінки і співжиття з її народною етикою, мораллю, правосвідомістю. Тому особливо важлива роль у системі освіти України відводиться народознавству, що допомагає відкрити дітям красу рідної землі, творчості талановитих земляків, а також плекати духовність дошкільнят, навчати критично оцінювати вчинки свої та інших людей, спонукати до засвоєння мудрості, накопиченої предками.

Аналіз попередніх досліджень. Значний інтерес привертають погляди сучасних науковців на народне мистецтво як засіб формування національної культури (О.Батухтіна, Н.Загледа, Л.Івахненко, С.Кулачківська, Т.Сакович, Є.Саявко, М.Стельмахович); моральних якостей (Н.Дзюбишина-Мельник); як засіб духовного відродження (Н.Буркіна, Л.Данішевська, Т.Пржегодська, Л.Сморж); трудового (М.Гутнікова, Г.Довженко, Л.Орел) та естетичного виховання (А.Грибовська, М.Кириченко, Г.Лабунська, Ю.Максимов, І.Сидорук, Н.Халезова).

Метою статті є визначення мистецьких засобів виховання національної свідомості дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує на опанування знань про нашу державу, виховання поваги до державних символів [1]. Старші дошкільники мають знати прапор, гімн, герб України, назву її столиці, інших великих міст, значущі географічні назви (Крим, Карпатські гори, Дніпро), пам'ятні місця (Тарасова гора у Каневі, Хортиця, заповідник Асканія-Нова тощо).

Крім державної та національної символіки, в Україні історично склалася народна: вишиті рушники, вінок, червона калина, верба, криниця, журавель. Рідна мова – солов'їна, квітуча, багата, мелодійна, виразна українська мова – найяскравіший вияв національного буття народу, його головна духовна скарбниця. Вона є могутнім природним засобом об'єднання людей. Через мову народ передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, традиції і

культуру. Оволодіваючи рідною мовою, дитина пізнає свій народ, його характер, культуру, історію та думки.

Важливим засобом формування духовної культури та творчих здібностей особистості є мистецтво. Його використання в процесі національного виховання створює можливості для гармонізації емоційних і логічних компонентів діяльності, реалізації творчого потенціалу дітей. За висновком Б.Неменського, народне мистецтво є тим початком шляху, з якого дитина має вирушати у багатоманітний світ мистецтва, світової художньої культури. Саме тому важливо якнайповніше забезпечувати дітям повноту гостроти відчуття і глибокого усвідомлення художньої спадщини рідного народу [5, с. 32].

Усна народна творчість – невичерпне джерело виховання національної свідомості дитини. Скарбниця усної народної творчості надзвичайно багата: є в ній і казка і легенда, загадка і лічилка, приказки й прислів'я, скоромовки, чистомовки, колісанки, забавлянки. Вона відображає життя народу, його історію, мову, народну мудрість. Через народну творчість дошкільник дістає перші уявлення про культуру та побут свого народу. Прислів'я та приказки приваблюють дітей яскравою грою слів, барвистістю мови, ритмікою. Також використовуються загадки, які мають багато спільного з прислів'ями та приказками. Перлини народної творчості – скоромовки, чистомовки, заклички – використовуються під час усіх видів діяльності дітей дошкільного віку. Засобами виховання національної свідомості є також скарби усної народної творчості – казки, легенди та притчі, які містять в собі значний пізнавальний і виховний потенціал і доступні до сприймання дошкільниками. На їх основі діти знайомляться з історією українського народу, його традиціями. Оволодіти рідною мовою з її барвистими відтінками допомагають дітям і народні ігри («Довга лоза», «Коза-дереза», «День та ніч», «В хороводі були», «Редька» та інші). Їх проведення супроводжується вживанням різноманітної лексики, багатой на слова, які діти засвоюють у процесі ознайомлення з довкіллям. Наприклад, тему «Праця дорослих» доповнюють ігри-пісні «А ми просо сіяли», «Мак», «Редька», до теми «Народні обряди та традиції» – «Подоланочка», «Горобчик» та інші.

Народні звичаї, традиції, обряд і пісня – потужна знаково-символічна система, яку, як код, передавали з покоління в покоління, знання про людину в ньому, про головні цінності і святині нації. Обрядові свята відповідають кожній порі року. Готуючись до свята Різдва Христового, діти вивчають щедрівки, виготовляють Зірку, шують костюм Кози, велику торбу для міхоноші. Діти знайомляться з обрядом Багатої куті. Спільна підготовка свята об'єднує, ріднить, звеселяє, поглиблює почуття любові до минулого та сучасного країни. Перед Великоднім святом діти знайомляться з таким народним мистецтвом, як писанкарство: звідки воно походить, чому розписують саме яйця (символ зародження життя), що означають елементи візерунків на писанці та інше. Як на заняттях, так і в повсякденному житті знайомимо дітей з народним мистецтвом, з побутом нашого народу. Найбільш поширеним мистецтвом в Україні є вишиванка. Кожна жінка вкладає в неї частину своєї душі. Зараз не часто побачиш у міській оселі вишитий рушник чи сорочку, тому малятам необхідно побачити типовість мотиву і своєрідність орнаменту візерунка на рушнику, його зв'язок з природою, з побутом і життям українського народу.

Неоціненна роль в ознайомленні дітей з творами національно-прикладного мистецтва належить національному посуду. Різноманітність посуду викликає почуття гордості за народних талановитих майстрів, які творять на Україні. Під час ознайомлення дітей із зразками народної творчості звертаємо їхню увагу на розмаїття форм, композицій, на поєднання кольорів, найбільш характерних для українських розписів на кераміках, що не тільки сприяє прилученню дітей до народної національної спадщини, а й допомагає введенню в словник дитини нових слів (куманець, барило, глечик, макітра, таріль), які від діда – прадіда були в українській хаті.

Одним із ефективних засобів формування національної свідомості дошкільнят є різновид українського декоративно-прикладного мистецтва – народна іграшка. Вона є відтворенням у спрощеній, узагальненій та систематизованій формі предметів і явищ життя й діяльності

суспільства. Для визначення місця іграшки у системі матеріальної та духовної культури суспільства важливими є роботи М.Киященко, О.Постнікової, Л.Столовича, в яких з філософсько-культурологічних позицій розкривається позитивна роль іграшки у житті суспільства та її соціокультурні функції.

Іграшка – річ, призначена дітям для гри. В народі її ще називають цяцька, лялька, цяцянка, виграшка, забавка. Без неї гра неможлива. А.Макаренко назвав іграшку «матеріальною основою» гри. Як найсуттєвіший компонент гри, вона відіграє важливу освітню, розвивальну, виховну, навіть організаційну ролі. Як і гра, іграшка є важливим фактором психічного розвитку дитини, що забезпечує поступове здійснення нею усіх видів діяльності на більш високому рівні. Гра – це не розвага, це справжнє, теперішнє, яскраве, самобутнє життя дитини, разом з цим це і підготовка дитини до дорослого відповідального життя. Вона завжди була пов'язана з сімейними традиціями, працею і діяльністю дорослих, оточенням дітей турботою і увагою. Мистецтво українського іграшкарства формує в дітей естетичні смаки, творчі здібності. Народна іграшка має не лише екологічну, а й духовну чистоту. Зроблена з любов'ю, вона розвиває кмітливість, фантазію, духовний світ дитини, дає перші професійні навички, пробуджує відчуття рідного коріння. Окреме місце серед іграшок посідають ляльки.

Іграшка – важливий фактор психічного розвитку. Народні іграшки здавна використовують з метою естетичного, морального, розумового, фізичного виховання. Використання народної іграшки у вихованні сприяє залученню дитини до духовного, естетичного, побутового досвіду народу. Виготовляючи народну іграшку дитина відчуває задоволення від створення прекрасного. Бачучи красу проникається повагою до історії і культури народу, формуються моральні судження. Коли дитина отримує знання про народну іграшку, вона вчиться описувати її, розповідати про неї, порівнювати іграшки за видами, функціями. Формуються такі моральні якості, як повага до рідної землі, до народних майстрів та їх витворів, до мистецтва взагалі. Використання народної іграшки у дитячому садку, сім'ї збагачує, урізноманітнює ігрову діяльність дітей, розширює сферу пізнання світу і свого народу, розвиває традиційні для національної культури навички. Вона унікальним чином інтегрує у собі побутові, мистецькі, педагогічні традиції і якнайкраще підтверджує нерозривність становлення окремої людини і людства.

Висновки. Старовинна мудрість нагадує нам: «Людина, яка не знає свого минулого, той не знає нічого». Без знань своїх коренів, традиції свого народу не можна виховати повноцінної людини, що любить своїх батьків, свій дім та з повагою ставиться до інших народів. Українські національні традиції і є тим живильним ґрунтом, на якому сходять перші паростки національної свідомості в чистих душах наших вихованців, що саме вони і є важливим і могутнім чинником навчання й виховання, розвитку особистості й оздоровлення нації і суспільства. Народознавчий матеріал використовується у різних сферах життєдіяльності дітей, завдяки чому малюки глибше відчувають, що набуття знань про свій народ – це пізнання себе як його частини. Системність у народознавчій роботі сприяє формуванню основ національної свідомості.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19.
2. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. і допов. / А.М. Богуш, Н.В. Лисенко. – К.: Вища школа, 2002. – 407 с.
3. Газіна І.О. Формування в дошкільників першооснов національної самосвідомості (психолого-педагогічні особливості) / І.О. Газіна // Педагогіка. – 2005. – №1. – С. 8-10.
4. Народознавство в дошкільному закладі / методичні рекомендації для вихователів / упорядник О.П.Макаренко – Тернопіль, 1992. – 143с.
5. Неменский Б.М. Мудрость красоты: О пробл. естет. воспитания / Б.М. Неменский. Кн. для учителя. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1987. – 255 с.
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» // Білан О.І., Л.М. Возна, О.Л. Максименко та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 264 с.